

МОВАЗНАЎСТВА
LINGUISTICS

УДК 811.161.3'373.46
<https://doi.org/10.29235/2524-2369-2020-65-1-61-70>

Паступіў у рэдакцыю 10.09.2019
Received 10.09.2019

Г. І. Кулеш

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь

**РОЛЯ ПРАВАЗНАЎЦАЎ У ВЫПРАЦОЎЦЫ БЕЛАРУСКАЙ
ЮРЫДЫЧНАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ (1920–1930-я гг.)**

Анотацыя. На матэрыяле публікацый 1920–1930-х гг. вядомых правоведаў выяўлена іх пріорытэтная па сярэньні з філолягамі роля ў закладыванні асноў беларускай юрыдычнай тэрміналогіі. Паказана актывнае ўдзяленне правоведаў ў беларусізацыю юрыдычнай навуцы і абаважанне, прычым не толькі уроженцаў Беларусі, но і прыгласенных на работу ў БССР па прычыне недастатка сабстванных кадраў. Выяснены асабенноствы практычнай рэалізацыі асноўных прынцыпаў стварэння слоўніка юрыдычнай тэрміналогіі, вырабатаных Научно-тэрміналагічнай камісіяй пры Народным камісарыяце просвешчання БССР, прослежаны змяненні адношэння к гэтым прынцыпам на працяжэнні ўказаннага часу ў залежнасці ад змяненняў лінгвістычнай ідэалогіі ў БССР.

Ключевыя слова: беларуская юрыдычная тэрміналогія, прынцыпы стварэння тэрміналогіі, тэрмінатворчэская дзейнасць, беларусізацыя юрыдычнай навуцы і абаважанне

Для цытавання: Кулеш, Г. І. Роля правазнаўцаў у выпрацоўцы беларускай юрыдычнай тэрміналогіі (1920–1930-я гг.) / Г. І. Кулеш // Вест. Нац. акад. навук Беларусі. Сер. гуманіт. навук. – 2020. – Т. 65, № 1. – С. 61–70. <https://doi.org/10.29235/2524-2369-2020-65-1-61-70>

Hanna I. Kulesh

Belarusian State University, Minsk, Belarus

**LAWYERS ROLE IN THE DEVELOPMENT
OF THE BELARUSIAN LEGAL TERMINOLOGY (1920s – 1930s)**

Abstract. On the well-known jurists' publications from the 1920s – 1930s their priority role in creating and streamlining Belarusian legal terminology in comparison with philologists' role was identified. It shows the active participation in the Belarusization of legal science and education, except for the natives of Belarus, and legal specialists invited to work in the BSSR because of the lack of their own personnel. The features of practical implementation of basic principles of creating the dictionary of legal terminology developed by the Scientific and Terminology Commission under the People's Commissariat of Education of the BSSR are clarified, changes in attitude to these principles during specified time are tracked depending on changes in linguistic ideology in the BSSR.

Keywords: Belarusian legal terminology, principles of creation of terminology, term-building activity, Belarusization of legal science and education

For citation: Kulesh H. I. Lawyers role in the development of the Belarusian legal terminology (1920s–1930s). *Vestsi Natsyianal'най akademii navuk Belarusi. Seriya humanitarnykh navuk = Proceedings of the National Academy of Sciences of Belarus. Humanitarian Series*, 2020, vol. 65, no. 1, pp. 61–70 (in Belarusian). <https://doi.org/10.29235/2524-2369-2020-65-1-61-70>

Уводзіны. У наш час спецыялістаў у галіне права, якія карыстаюцца ў сваёй прафесійнай дзейнасці беларускай мовай, невялікая частка ад іх агульнай колькасці. Іншыя, прызнаючы, што ва ўмовах білінгвізму не павінна быць прыярытэту адной з моў, і падкрэсліваючы ў сваіх публікацыях неабходнасць замацавання на заканадаўчым узроўні патрабаванняў аб абавязковым афіцыйным апублікаванні прававых актаў на абедзвюх дзяржаўных мовах, усё ж такі аддаюць перавагу рускай. Такую пазіцыю яны тлумачаць адсутнасцю лінгвістычных умоў, найперш лексікаграфічнай базы, якая магла б забяспечыць паўнаважнае выкарыстанне беларускай мовы ў юрыдычнай сферы. Некаторыя нават прапануюць цэлы комплекс падрыхтоўчых мерапрыем-

стваў, накіраваных на ўзмацненне лінгвістычных гарантый беларускай мовы ў юрыдычнай дзейнасці [1, с. 75]. Аднак прапановы самі не рэалізуюцца, а найлепшы спосаб іх ажыццяўлення – уласны прыклад. Гэтае свярджэнне яскрава ілюструе дзейнасць правазнаўцаў у 1920–1930-я гады.

Асноўная частка. Варта асабліва падкрэсліць, што стваралі, удасканалівалі, папулярызавалі беларускую прававую мову не толькі мясцовыя ўраджэнцы (М. М. Гуткоўскі, Р. Я. Парэчын, Ф. І. Гаўзэ), але і спецыялісты з іншых рэспублік, пераважна з РСФСР, запрошаныя на працу ў Беларусь з прычыны недахопу ў той час уласных навуковых і педагогічных кадраў (М. В. Грэдынгер, У. І. Пічэта, В. М. Шыраеў, М. А. Канаплін і інш.), і нават тыя, хто наведваў Беларусь усяго некалькі разоў, але меў з ёй роднасныя і навуковыя сувязі (Л. А. Акіншэвіч). Пра іх уклад у стварэнне і развіццё беларускай юрыдычнай адукацыі і навукі, беларускага заканадаўства існуе даволі шмат публікацый (І. А. Юхо, Т. І. Доўнар, С. А. Балашэнка, І. А. Саракавік і інш.), аднак дагэтуль застаецца не асветленай іх роля ў фарміраванні і развіцці беларускай мовы права.

Адметная роля ў закладванні асноў юрыдычнай тэрміналогіі сучаснай беларускай мовы належыць ураджэнцу Случчыны, выпускніку юрыдычнага факультэта Варшаўскага ўніверсітэта М. М. Гуткоўскаму. На дзяржаўным узроўні стварэнне тэрміналогіі пачалося ў 1921 г. Агульная для ўсіх галін канцэпцыя была выпрацавана Навукова-тэрміналагічнай камісіяй, сфарміраванай пры Народным камісарыяце асветы БССР, у якую ўваходзілі «блізка 20 асоб з ліку старых беларускіх культурнікаў» [2, с. 83]. Пераважалі ў гэтай камісіі, паводле слоў М. Гуткоўскага, «прадстаўнікі мастацкае літаратуры», са спецыялістаў у галіне права быў толькі адзін М. Гуткоўскі, які трапіў туды праз паўгода ад пачатку яе работы, у верасні 1921 г. Пазнейшае ўключэнне яго ў склад камісіі можна растлумачыць, верагодна, той акалічнасцю, што першапачаткова прадугледжвалася распрацоўка тэрміналогіі па дысцыплінах у аб'ёме сярэдняй школы, у лік якіх правазнаўства не ўваходзіць.

Стварэнне тэрміналогіі – надзвычай працаёмісты працэс, які патрабуе шырокай эрудыцыі, значнага запасу ведаў у спецыяльнай галіне, дастатковага ўзроўню культуры маўлення. Нездарма для паспяховага выканання гэтай складанай шматаспектнай работы неабходны абавязковы ўдзел як спецыялістаў пэўнай галіны ведаў, так і дасведчаных лінгвістаў. Аднак распрацоўваць праект слоўніка юрыдычнай тэрміналогіі М. Гуткоўскаму з прычыны занятасці прызначанага спецыяліста-філолага (прадугледжвалася супрацоўніцтва з М. М. Пятуховічам) выпала аднаму [2, с. 83]. І хоць агульныя для ўсіх секцый метады стварэння тэрміналагічных слоўнікаў былі выпрацаваны, М. Гуткоўскаму давялося іх дастасоўваць да спецыфікі юрыдычнай навукі і практыкі і тым самым, па сутнасці, самастойна вызначаць прынцыпы ўкладання слоўніка беларускай тэрміналогіі права.

Тэрміналагічныя выпускі па ўсіх галінах планаваліся як перакладныя, руска-беларускія. Найперш паўставала даволі няпростая задача – устанавіць склад рээстравай часткі. Цяжкасць задачы абумоўлена тым, што паколькі прававыя адносіны закранаюць усе сферы жыцця, то ў юрыдычны лексікон, акрамя спецыяльна прававых, уцягваюцца і тэрміны з тых сфер, якія права абслугоўвае. Адносна тэрмінаў падвойнай прыналежнасці ў юрыдычным маўленні М. Гуткоўскі адзначаў наступнае: «Разбіраючы на судзе якое-небудзь складанае злачынства, нельга абысціся без разуменьняў психалёгіі, мэдыцыны. Але ўсе тыя спецыяльныя словы, што ўваходзяць у праўную мову, ня могуць быць яшчэ праўнымі тэрмінамі» [2, с. 84].

Акрамя таго, у мове права мае пашырэнне значная колькасць агульнаўжывальных слоў, якія набываюць у юрыдычным тэксце спецыяльнае значэнне. Нярэдка такія словы лінгвістамі не ўспрымаюцца як юрыдычныя тэрміны, што пацвярджае і гісторыя стварэння слоўніка тэрміналогіі права, апісаная М. Гуткоўскім у публікацыі «Беларуская праўная тэрміналогія»: пры разглядзе слоўніка Этнолага-лінгвістычным аддзелам Інстытута беларускай культуры з рээстра падрыхтаванага праекта былі выключаны такія словы, як *аварыя*, *авторитет*, *анализ юридический*, *аналогия*, *ассоциация*, *афоризм юридический*, *аффект* і інш., «таму што іх не лічылі праўнымі тэрмінамі» [2, с. 86].

Другой задачай было вызначэнне крыніц тэрміналагічнага матэрыялу, з іх самай галоўнай лічылася жывая беларуская мова, «якую можна знайсці зафіксаванаю ў сучаснай беларускай мастацкай літаратуры, у слоўніках, запісах фольклёрных матар'ялаў і інш.» [2, с. 84]. Аднак, паводле слоў М. Гуткоўскага, «бракавала прыкладаў жывой афіцыйнай мовы». Адсутнасць у той

час дастатковай колькасці тэкстаў юрыдычнага зместу прывяла да таго, што «тэрміналогія не выходзіла з арганічнага развіцця беларускае мовы, а наадварот, у пэўнай ступені, зьвязвала жывую мову некаторымі вельмі штучнымі, мове беларускай неўласцівымі, народу не зразумелымі словамі» [2, с. 82]. Неабходнасць павелічэння ліку крыніц беларускай юрыдычнай лексікі падштурхнула ўкладальніка тэрміналогіі права да напісання ім падручніка пад назвай «Агульныя асновы Савецкага права з адзначэннем асаблівасцей права БССР», які быў створаны на ўзор пашыранай у дарэвалюцыйныя часы навучальнай літаратуры па заканазнаўстве і падрыхтаваны да друку ў пачатку 1923 г. І хоць рукапіс атрымаў адабрэнне ўсіх неабходных інстанцый, ён не быў надрукаваны, як мяркуе аўтар, з-за фінансавых цяжкасцей Беларускага дзяржаўнага выдавецтва, якое планавала яго апублікаваць.

М. Гуткоўскі падрыхтаваў і выдаў яшчэ некалькі вельмі важных грунтоўных прац на беларускай мове. З іх ліку найперш варта згадаць «Сістэматычны паказчык (спроба сістэматыкі) заканадаўства Беларускай Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі за 1919–1928 гады з алфавітна-прадметным паказчыкам і спісам чынных на 1 студзеня 1929 года законаў» і «Праект сістэмы адміністрацыйнага кодэкса БССР». Гэтыя працы, асабліва «Сістэматычны паказчык», у якім пералічваюцца «больш за 4000 прававых актаў і крыніцы іх афіцыйнага апублікавання» [3], былі высока ацэнены сучаснікамі М. Гуткоўскага: у прадмове да кнігі М. В. Грэдынгер выказаў упэўненасць, што складзены М. Гуткоўскім паказчык «зробіцца настольнаю кнігаю не толькі ў нашых урадавых установах і грамадскіх арганізацыях, але ...выгодным і надзейным падручнікам пры звароце да заканадаўчых крыніц для будучых навуковых досьледаў у галіне права БССР» [4, с. 5]. У наш час гэтую працу, якая паклала пачатак сістэматызацыі заканадаўства рэспублікі, называюць «правобразам дзеючага Адзінага прававога класіфікатара Рэспублікі Беларусь» [3].

Неабходна дадаць, што названыя працы, як і іншая арыгінальная і перакладная беларускамоўная навучальная, навуковая, лексікаграфічная літаратура, створаная правазнаўцамі ў 1920–1930 гг. («Руска-ідыш-беларускі слоўнік юрыдычнай тэрміналогіі» (1926, звыш 500 тэрмінаў); Парэчын Р. Я. «Наша канстытуцыя» (1928); Стучка П. І. «Уводзіны ў тэорыю грамадзянскага права» (1933, пераклад Р. Я. Парэчына); Шыраеў В. М. «Крымінальны кодэкс БССР» (1928); Гаўзэ Ф. І. «Заканадаўства пра сям'ю і шлюб у яго гістарычным развіцці» (1930) і інш.), маюць не толькі юрыдычную, але і філалагічную вартасць як крыніцы фарміравання тэрміналагічнай лексікі і фразеалогіі.

Нягледзячы на тое, што ў выпрацаваных Тэрміналагічнай камісіяй прынцыпах укладання тэрміналогіі найважнейшай яе крыніцай была заяўлена жывая мова народа, тэрмінатворцы 1920-х гг. выразна ўсведамлялі немагчымасць паслядоўнага ажыццяўлення гэтага прынцыпу. Больш за тое, некаторыя ўвогуле адмаўлялі мэтазгоднасць яго прымянення. Напрыклад, Антон Лёсік у рэцэнзіі на слоўнік тэрміналогіі па элементарнай матэматыцы пісаў: «Карэнная памылка аўтараў “навуковае тэрміналогіі” заключаецца ў тым, што яны стараліся палажыць “у аснову матэматычнае тэрміналогіі словы, існуючыя ў жывой народнай мове”, але дзеля таго, што жывая народная мова ня можа выразіць у патрэбнай меры дакладна навуковую думку, яна і ня можа служыць асноваю навуковае тэрміналогіі» [5, с. 142]. На яго меркаванне, асновай нацыянальнай навуковай тэрміналогіі павінны быць тэрміны, якія ўжо ўсталяваліся ў навуцы. Пераважна гэта тэрміны іншамоўнага паходжання, што сталі міжнароднымі.

У адрозненне ад матэматычнай, беларуская тэрміналогія права склалася яшчэ ў старажытнасці і з прычыны кансерватыўнасці мовы права захавалася – у аснове сваёй – да сучаснасці. Укладальнікам юрыдычнай тэрміналогіі 1920-х гг. не было патрэбы браць з рускамоўных крыніц права асноўныя тэрміны (вядома, акрамя тых, што называлі новыя паняцці праваадносін), бо існавалі сваямоўныя крыніцы, а сваямоўная юрыдычная тэрміналогія ўжо мела практыку выкарыстання, функцыянуючы ў старабеларускім канцылярска-юрыдычным пісьменстве.

Але ж у 1920-я гг. культурная, у тым ліку моўная, старажытная спадчына не прымалася за аснову далейшага развіцця. Гэтая спадчына вельмі своеасабліва трактавалася, што вынікае, напрыклад, са слоў вядомага савецкага дзяржаўнага і партыйнага дзеяча Вільгельма Кнорына: «Мы, камуністы, зразумела, не супраць спадчыны, але мы пакінутую вякамі нам спадчыну прымаем толькі пасля таго, як яна вытрымала нашу класавую марксісцкую крытыку. ...Мы супраць таго, каб сярэднявечных манахаў (да іх ліку залічваўся любы, хто паходзіў “не ад лініі працоў-

ных мас”, у тым ліку і Ф. Скарына. – заўвага аўтара) – на якой бы мове яны ні пісалі – уключыць у лона папярэднікаў нашай культуры» [6, с. 245–246].

З гэтай прычыны адносіны да шматлікіх тэкстаў старажытнага беларускага права як крыніцы тэрміналагічнага матэрыялу на заранку савецкай улады былі неадназначныя. Заслуга ж правазнаўцаў 1920-х гг. (і найперш М. Гуткоўскага) у тым, што яны разумелі важнасць і неабходнасць захавання лексічнай пераемнасці і імкнуліся ў тэрмінаграфічнай дзейнасці рэалізаваць гэтае разуменне. «Бязмерна каштоўным матар’ялам» называў М. Гуткоўскі «праўныя гістарычныя акты Літоўска-Беларускае Дзяржавы», такія як Статут ВКЛ, Метрыка ВКЛ; сцвярджаў, што значная колькасць змешчанай там юрыдычнай лексікі не страціла свайго значэння і працягвае захоўвацца ва ўжытку. Заставалася актуальнай і шматлікая спрадвечна беларуская агульнаўжывальная лексіка, якая ў старабеларускай мове тэрміналагізавалася, набыўшы юрыдычнае значэнне: *вытис, вчынок, вызволенье, вырок, вязень, ганьба, давность, дар, держава, довод, згвалтаванье, змова, истец, кривда, лист, оборона, ображэнье, оселость, перэсуд, складанье, справа, рада, радити, учынок, цягненье* і інш. [2, с. 85].

Укладанне праекта слоўніка М. Гуткоўскі скончыў у 1923 г. Перш чым яго выдаваць, размножаныя рататарным спосабам 300 экзэмпляраў былі разасланыя ва ўсе цэнтральныя дзяржаўныя ўстановы і ў раённыя выканаўчыя камітэты з просьбай даслаць аб ім водзвывы.

Адзін з праектных экзэмпляраў, відаць, патрапіў да спецыяліста ў галіне грамадзянскага і сямейнага права, гісторыі права БССР Ф. І. Гаўзэ, у далейшым – доктара юрыдычных навук. У 1920-я гг. ён працаваў у Наркамюсце БССР, з 1923 г. – на кафедры грамадзянскага працэсу і права БДУ [7, с. 89]. Ф. І. Гаўзэ з’явіўся аўтарам першай апублікаванай рэцэнзіі на слоўнік тэрміналогіі права, укладзены М. Гуткоўскім. Тое, што да Ф. І. Гаўзэ трапіў менавіта праект слоўніка, вынікае з самой рэцэнзіі, у якой аўтар выказвае пажаданне аб хутчэйшым яго выхадзе ў свет, нягледзячы на пэўныя недахопы распрацаванай тэрміналогіі, «дзеля таго, што яна і ў гэтым відзе прынясе вялікую карысць усім працаўніком юстыцыі» [8, с. 25]. Разуваючы, што падрыхтаваны слоўнік – пачатковы этап тэрмінатворчай працы і што беларуская юрыдычная тэрміналогія будзе пашырацца і ўдасканалвацца, «не спыняючыся на многалікіх вартасцях распрацаванай тэрміналогіі» [8, с. 25], Ф. І. Гаўзэ выказвае ў рэцэнзіі чатыры заўвагі. Сутнасць першай у тым, што ў слоўніку адно рэестравае слова мае некалькі беларускіх эквівалентаў. Напрыклад, *договор* перакладаецца адразу трыма: *дагавор, угода, дамова*, пры гэтым тут жа *ўгода* – беларускі адпаведнік да *сделка*, а *ўмова* – да *условіе*. «Між тым, у грамадзянскім праве гэта – зусім розныя разуменьні і кожнае з іх павінна мець свой тэрмін», – падкрэслівае рэцэнзент і дадае: «Можна сабе ўявіць, якая блытаніна створыцца ў розумах студэнтаў, альбо ў рашэнні суду, калі карыстаючыся тэрміналогіяй, слова «договор» будуць азначаць то адным, то другім, то трэцім тэрмінам» [8, с. 24].

Другая заўвага датычылася недакладнага выбару беларускіх эквівалентаў да рускіх тэрмінаў, у выніку чаго некаторыя перакладныя тэрміны, прыведзеныя ў праекце слоўніка, не адпавядалі юрыдычнаму паняццю. Напрыклад, як адзначае Ф. І. Гаўзэ, *обычное право* няправільна перакладаць як *няпісанае права*, бо не ўсякая форма няпісанага права ёсць *обычное право*.

Да непажаданых вынікаў, падобных да зазначаных вышэй, прыводзіць і замена іншамойных міжнародных тэрмінаў беларускімі словамі, якія не перадаюць або скажаюць сэнс пэўных юрыдычных паняццяў (напрыклад, *арбитр* – *пасрэднік*) – асноўны сэнс трэцяй заўвагі.

Мяккасць і асцярожнасць чацвёртай заўвагі рэцэнзента («У тэрміналогіі ёсць некаторая няпоўнасьць» [8, с. 25]) становіцца відавочнай, калі параўнаць аб’ём рэцэнзаванага руска-беларускага слоўніка «Тэрміналогія права», які змяшчаў 3135 лексічных адзінак, і «Російско-українського словника правничое мови», выдадзенага ў 1926 г. Украінскай акадэміяй навук, на 67 000 слоў.

Заўвага аб непаўнаце слоўніка на першым месцы стаіць у рэцэнзіі, аўтарам якой з’яўляўся Л. А. Акіншэвіч, украінскі і беларускі гісторык права. У 1920–1930-я гг. ён жыў і працаваў ва Украіне, але не забываў пра радзіму свайго бацькі, «сістэматычна працаваў над вывучэннем беларускай мовы і ўдасканаленнем свайго ведання яе» [9, с. 250]. «Паводле мае думкі, – пісаў Л. А. Акіншэвіч, – аснаўная хіба тэрміналогіі (пад тэрміналогіяй тут маецца на ўвазе рэестр слоўніка. – Г. К.) – гэта яе беднасць тэрмінамі» [10, с. 194]. Акрамя таго, адзначае рэцэнзент, не

хапае ў слоўніку і юрыдычнай фразеалогіі, устойлівых выказаў, найбольш тыповых сказаў, ужываных у мове права. Гэтая загана названа ў рэцэнзіі найбольш значнай з той прычыны, што «беднасьць тэрміналогіі кепска адаб'ецца на яе ўжываньні практычнымі работнікамі».

Не пагаджаецца аўтар рэцэнзіі і з увядзеннем у слоўнік русізмаў, дапасаваных (не заўсёды трапна, на яго думку) да беларускай мовы. Напрыклад, адносна тэрміна *від на пражыванне* Л. А. Акіншэвіч піша: «Няясна, нашто тут пакінулі выпадковы тэрмін царскае Расіі “від”. Замест гэтага можна было сказаць “дакумант на пражываньне”» [10, с. 189]. На меркаванне рэцэнзента, можна было б шырэй скарыстаць старыя беларускія юрыдычныя тэрміны, «бо яны сугучныя беларускай мове і іх шмат хутчэй засвоіць народ, чым сьпехам прыладжаныя да беларускае мовы словы з іншых моў ці выдуманых тэрміны» [10, с. 195]. У далейшай працы над беларускай юрыдычнай тэрміналогіяй Л. А. Акіншэвіч раіць скарыстаць выдадзеныя па-беларуску навуковыя працы, дапаможнікі, законы.

Прыдатнасьць тэрмінаў да выкарыстання выпрабавалася і пры выкладанні нормаў права на юрыдычным аддзяленні факультэта грамадскіх навук Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. З восені 1923 г. у групе з 35 студэнтаў М. Гуткоўскі праводзіў практычныя заняткі, на якіх абмяркоўваліся падрыхтаваныя на беларускай мове рэфераты, разглядалася дакладнасьць тэрмінаў і іх адпаведнасьць юрыдычнаму паняццю. Паводле слоў М. Гуткоўскага, «гэтыя заняткі былі першаю спробаю выкладання права на беларускай мове» [2, с. 86].

У наступныя гады ва ўмовах палітыкі беларусізацыі, накіраванай на нацыянальна-культурнае адраджэнне, навучанне па-беларуску паступова пашыралася. Паводле звестак І. А. Саракавіка, у БДУ на факультэце права і гаспадаркі ў 1925/1926 навучальным годзе толькі 3 выкладчыкі ведалі беларускую мову, выкладанне па-беларуску вялося 8 гадзін на тыдзень (8 %), а ў 1927/1928 навучальным годзе 16 выкладчыкаў валодалі беларускай мовай, а колькасць беларускамоўных заняткаў павялічылася да 26 гадзін на тыдзень (32,8 %) [11, с. 349]. Больш імклівая беларусізацыя юрыдычнай адукацыі напачатку стрымлівалася тым, што запрошаныя на працу ў рэспубліку рускамоўныя спецыялісты ў галіне юрыспрудэнцыі павінны былі яшчэ авалодаць беларускай мовай.

Лідарам у справе беларусізацыі сярод запрошаных спецыялістаў-правазнаўцаў, напэўна, можна лічыць аднаго з першых акадэмікаў Акадэміі навук Беларусі М. В. Грэдынгера, які да прыезду ў Мінск працаваў у навучальных установах Яраслаўля, Тарту, Рыгі, прымаў удзел у стварэнні Сімферопальскага народнага ўніверсітэта, з'яўляўся прафесарам і дэканам факультэта грамадскіх навук Крымскага ўніверсітэта [12, с. 76]. Пачаўшы працаваць у БДУ ў 1923 г., ужо з 1926 г. ён друкаваў свае навуковыя працы ў асноўным па-беларуску. Яго ацэнка неабходнасці выкарыстання беларускай мовы ў юрыдычнай сферы заключаецца ў наступным выказванні з нагоды першага выдання на беларускай мове Грамадзянскага кодэкса БССР: «Патрэбу ў беларускім тэксце практыка даўно адчувала. Здаецца, нідзе так часта і рознастайна не грашылі супроць беларускае мовы, як менавіта ў гэтай галіне» [13, с. 79].

Паводле храналагічнага паказчыка навуковых прац М. В. Грэдынгера, што знаходзіцца ў рэпазіторыі ЦНБ НАН Беларусі, першай яго беларускамоўнай публікацыяй з'яўляецца артыкул «Значэнне пастаноў найвышэйшага суда і права наследвання так званых фактычных супругаў», змешчаны ў «Працах Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта» ў 1928 г. [14].

Сам жа М. В. Грэдынгер у выданні «Да дзесяцігоддзя Грамадзянскага кодэкса ў БССР» піша, што яго артыкул «Думкі аб неабходнасці выдання грамадзянска-працэсуальнага кодэкса для Беларусі» ў «Працах Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта» ў № 1 за 1926 год быў першай публікацыяй юрыдычнага зместу ў гэтым выданні на беларускай мове [15, с. 57]. Дарэчы, тут жа, у першым выпуску «Прац», другі яго артыкул – «Брак і закон» – апублікаваны па-руску. У гэтым жа 1926 годзе ў часопісе «Полымя» ў № 8 быў надрукаваны артыкул «Найважнейшыя моманты ў будучым законе аб сям'і», а ў 1927 г. у № 7 часопіса «Полымя» – «Вялікае дасягненне ў галіне кадыфікацыі беларускага права». Супрацоўніцтва правазнаўца з часопісам пацвярджае ўклейка-фотаздымак у № 8 «Полымя» за 1926 г. паміж с. 70 і с. 71 з загалоўкам «Бліжэйшыя супрацоўнікі часопіса “Полымя”», падпіс пад якім сведчыць, што ў адным радзе з Я. Лёсікам, Якубам Коласам, прафесарам У. Ігнатоўскім, Цішкам Гартным, прафесарам С. Вальфсонам і іншымі сфатаграфаваны і прафесар М. Грэдынгер.

Публікацыі з часопіса «Полымя» ўвогуле не згадваюцца ў названым вышэй храналагічным паказчыку навуковых прац М. В. Грэдынгера [14]. Разам з тым яны маюць надзвычай істотнае значэнне для вывучэння гісторыі стварэння лінгвістычных сродкаў мовы права, не кажучы пра іх важнасць для гісторыі права.

Параўнанне суадносных тэрмінаў і ўстойлівых выразаў у публікацыях аднаго і таго ж аўтара, надрукаваных у розныя гады, дае каштоўны матэрыял для назіранняў і вывадаў аб тэндэнцыях тэрмінатворчага працэсу. Прасочым ужыванне некаторых тэрміналагічных адзінак, напрыклад з галіны спадчыннага права, у першых і пазнейшых публікацыях М. В. Грэдынгера. Тэрміны *спадчына* і *спадчынны* правазнавец выкарыстоўвае паслядоўна ва ўсіх сваіх публікацыях. А вось ужыванне іншых назваў з гэтага словаўтваральнага гнязда не вызначаецца паслядоўнасцю. У артыкуле «Вялікае дасягненне ў галіне кваліфікацыі беларускага права», апублікаваным у часопісе «Полымя» (1927 г., № 7) знаходзім такія тэрміны:

спадкаемца: над спадкаемцамі, якія прынялі спадчыну зьнікшага, вісіць нейкі Дамоклаў меч; пазбавіць праў законнае спадчыны ўсіх спадкаемцаў;

спадчынаемца: адновім так званае права «прырашчэння» на карысць іншых спадчынаемцаў; частка маёмасці застаецца ўсім спадчынаемцам;

спадкаемства: у парадку спадкаемства па закону; пазбавіць праў законнага спадкаемства (с. 121, 124).

Як відаць з ілюстрацыйнага матэрыялу, значэнне тэрмінаў *спадкаемца* і *спадчынаемца* цалкам аднолькавае, але матыватарам для першага было слова *спадкі* (тое, што і *спадчына*, толькі ў наш час першаму слову Тлумачальным слоўнікам беларускай мовы нададзены размоўны характар, нягледзячы на выкарыстанне тэрміна *спадок* у старабеларускім канцылярска-юрыдычным пісьменстве, у прыватнасці ў Статуце ВКЛ), а для другога – *спадчына*.

У артыкуле «Наша права на спадчыну, якім пажадана яго мець», апублікаваным у «Запісках аддзела гуманітарных навук» (1929), той, хто атрымлівае спадчыну, абазначаны тэрмінам *насьледнік*, працэс, звязаны з атрыманнем спадчыны, – *насьледванне*, дзеянне – *насьледваць*:

насьледнік: аб разьмеркаванні маёмасці паміж усімі насьледнікамі (с. 49); доля кожнага з насьледнікаў адпаведна памяншаецца (с. 50); пры няяўцы адсутнага насьледніка (с. 51);

насьледванне: прызнаньне двух парадкаў насьледвання... з выключэннем насьледвання па дагаворы (с. 38); асобы, закліканыя да насьледвання (с. 52);

насьледваць: асобы ня толькі насьледуюць у роўных долях, але... (с. 47).

Асабліва кідаецца ў вочы і выклікае непаразуменне прыналежнасць тэрмінаў аднаго тэматычнага поля да розных словаўтваральных гнёздаў, калі такія тэрміны сыходзяцца побач: *Ці не вісне над галовамі насьледнікаў, якія прынялі спадчыну з повада прызнання «спадчынадаўца» памёршым у звязку з яго доўгай адсутнасцю, якісь Дамоклаў меч?* [15, с. 31]. Логіцы словаўтваральнай парадэгмы, на наш погляд, адпавядае ланцужок *спадчына* – *спадчынны* – *спадчынаемца* (або *спадчынаатрымальнік*, *спадчыннік*) – *спадчынадаўца* – *спадчынадаўства* – *успадкаванне* (або *атрыманне спадчыны*) замест ужыванага *спадчына* – *спадчынны* – *насьледнік* – *спадчынадаўца* – *насьледванне*.

Пра неўласцівасць беларускай мове слова *насьледнік* пісаў у артыкуле «Нататкі для сяброў» (1929) У. Дубоўка. У 1920-я гг. гэты пісьменнік меў непасрэднае дачыненне да перакладу законаў на беларускую мову, працуючы рэдактарам беларускай часткі «Вестніка ЦИК, СНК і СТО СССР», які быў першым бюлетэнем, прызначаным для іх афіцыйнага апублікавання [16, с. 28]. Відаць, менавіта ў працэсе рэдактарскай працы ён сутыкнуўся з тым, што слова *насьледнік* некаторыя пачалі ўжываць замест *спадкаемца*. Гэта і падштурхнула яго ў названым вышэй артыкуле нагадаць, што слова *насьледнік* вядомае беларускай мове здаўна, але зусім з іншым значэннем. Спасылаючыся на с. 227 «Словаря древнего актового языка Северо-Западного края и царства Польского» М. І. Гарбачэўскага, У. Дубоўка прыводзіць гэтае значэнне: «гончая собака, которая идет по слѣдамъ звѣря».

Не вызначаюцца паслядоўнасцю ўжывання М. В. Грэдынгерам і тэрміны, што абазначаюць дакумент, паводле якога абвешчаецца спадчына, а таксама назву асобы, якая пісьмова аб'яўляе сваю волю адносна сваёй маёмасці. У названай вышэй яго публікацыі 1927 г. дакумент называецца *адказаннем*, асоба – *адказальнікам*:

адказаньне: *адказаньнем прызнаецца зробленае асобаю ў пісьмовай форме распараджэньне; круг асоб, якія заклікаюцца да спадкаемства па абедзвюх падставах, г. зн. у парадку закону і ў парадку адказанья* (с. 124);

адказальнік: *ніводнага слова не гаворыцца аб праве адказальніка пазбавіць праў законнае спадчыны ўсіх спадкаемцаў; у выпадку пазбаўленьня адказальнікам праў аднае або некалькіх асоб* (с. 124).

У пазнейшых працах, у прыватнасці ў артыкуле «Наша права на спадчыну, якім пажадана яго мець» (1929), ужываюцца тэрміны *тэстамант* і *тэстатар*, а таксама аднакаранёвае ўтварэнне *тэстатарскі*:

тэстамант: *прыняцьце спадчыны паводле тэстаманту* (с. 45); *наследваньне дапушчаецца паводле закону і паводле тэстаманту* (с. 49);

тэстатар: *тэстатар можа пазбавіць праў законнага наследвання* (с. 39); *спадчына, якая засталася па-за распараджэньнем тэстатара* (с. 50); *распараджэньні, якія выцякаюць з выкананья выражанае ў тэстаманце волі тэстатара* (с. 51);

тэстатарскі: *спадчына, што застаецца па-за тэстатарскім распараджэньнем* (с. 40); *асобны від тэстатарскага распараджэньня* (с. 44); *тэстатарская вольнасьць не зьяўляецца выключна кулацкаю справаю* (с. 44).

Адзначана несупадзенне і некаторых устойлівых тэрміналагічных выразаў, звязаных са спадчынным правам, у гэтых публікацыях: *Пры няяўцы спадкаемцаў на працягу 6 месяцаў спадчынная маёмасьць лічыцца адмерлаю маёмасьцю* (с. 124); *Неразьмяркованыя такім чынам долі, як адмерлыя, пераходзяць у прыбытак дзяржавы* (с. 124); *Пры няяўцы адсутнага наследніка ў паказаны ў арт. 26 тэрмін... спадчына альбо адпаведная частка яе прызнаюцца вымарачанымі і ідуць у распараджэньне належных органаў дзяржавы* (с. 51); *усіх асоб, якія, паводле закону, прызываюцца да спадкаемства* (с. 124) – *асобы, закліканыя да наследвання* (с. 52).

Відавочна, што тэрміналогія, ужываная ў публікацыі «Полымя», адрозніваецца ад адпаведнай у іншых выданнях. Названая акалічнасьць не прыцягнула б увагі (з’ява полінайменнасці была даволі пашыранай у мове права 1920-х гг. [16, с. 111]), калі б гэта не былі працы М. В. Грэдынгера, які неаднаразова засцерагаў аб шкоднасці і нават небяспечнасці для правапрымянення ад «пераскокваньня ў законе з аднаго выразу да другога, калі гутарка ідзе аб адным і тым жа разуменьні» [15, с. 35]. Прыведзены з прац М. В. Грэдынгера ілюстрацыйны матэрыял сведчыць пра змену яго ўяўленьняў аб прыцыпах стварэння беларускай юрыдычнай тэрміналогіі.

Першыя беларускамоўныя публікацыі М. В. Грэдынгера з’явіліся, як было адзначана, у 1926 г. Заканадаўчыя тэксты на беларускай мове ў Беларусі пачалі публікавацца з 1925 г. 1925–1926 гады былі часам выбару магчымых для ўжывання беларускіх адпаведнікаў з прапанаваных перакладнымі слоўнікамі 1920-х гг., у тым ліку і слоўнікам М. Гуткоўскага. А тагачасныя слоўнікі да аднаго рускага слова нярэдка прапаноўвалі шэраг беларускіх эквівалентаў на выбар. Напрыклад, слоўнік тэрміналогіі права да тэрміна *завешчаніе* – *духоўніца, адказаньне, тэстамант; завешчатель* – *адказальнік, тэстатар* (с. 27). У артыкуле «Вялікае дасягненне ў галіне кадыфікацыі беларускага права», апублікаваным у «Полымі» ў 1927 г., М. В. Грэдынгер аперыруе такімі тэрмінамі, як *спадкаемца, спадкаемства, адказанне, адказальнік*. Дапушчальна, што на выбар з ліку іншых, менавіта гэтых тэрмінаў магла паўплываць і рэдакцыйная калегія часопіса, у склад якой у той час уваходзілі Якуб Колас, Янка Купала, Цішка Гартны і інш.

Калі ж пачалося апублікаванне па-беларуску заканадаўчых дакументаў у Зборы законаў і загадаў БССР, а таксама выйшлі асобнымі афіцыйнымі выданнямі Канстытуцыя і некаторыя кодэксы, аўтары, спасылаючыся на гэтыя дакументы, вымушаны былі ўжываць выкарыстаную там тэрміналогію, хоць не ва ўсіх выпадках пагаджаліся з выбарам таго або іншага беларускага эквівалента. Выказаную выснову пацвярджае такі факт. У артыкуле «Да пытання аб аўтэнтычнасці тэксту закона пры раўнапраўнасці дзвюх ці некалькіх моў» М. В. Грэдынгер піша, што, апроч іншых недахопаў, у беларускамоўным варыянце Працэсуальнага грамадзянскага кодэкса (1930) замест тэрміна *застава* і аднакаранёвага *застаўлены* ўжываюцца *залог* і *заложаны* [13, с. 82]. Але праз тры гады ў артыкуле 1933 г. «Да дзесяцігоддзя Грамадзянскага кодэкса ў БССР» аўтар рэзка адмоўна выказваецца пра тэрмін *застава*: «Тэрмін рускага тэкста “залог” у паказаным

артыкуле і таксама ў радзе іншых стала перакладзен старажытным словам “застава”. Між тым “залог” даўно зрабіўся жывым беларускім словам у той час, як сэнс “заставы” рэдка хто цяпер дакладна разумее. У мэтах советызацыі трэба аддаць рашучую перавагу тэрміну “залог”» [15, с. 36].

На канчатковы выбар тэрмінаў аўтарамі, якія карысталіся беларускай мовай, безумоўна, паўплывала і змена к сярэдзіне 1930-х гг. лінгвістычнай ідэалогіі ў Беларусі. Гэта пацвярджае красамоўнае выказванне М. В. Грэдынгера ў артыкуле «Да дзесяцігоддзя Грамадзянскага кодэкса ў БССР» (1933). Сярод прычын, якія затрымалі выхад на беларускай мове Грамадзянскага кодэкса, аўтар называе «адсутнасць навуковых сіл» і, спасылаючыся на працу І. Ф. Шпілеўскага і Л. А. Бабровіча, дадае: «Ёсць яшчэ другі, больш сур’ёзны і агіднейшы бок. Ён знайшоў яскравую характарыстыку ў творы “Беларуская Акадэмія Навук на парозе другой пяцігодкі”, аўтары якога пішуць: “Пад шыльдаю змагання за чыстату і самабытнасць беларускай мовы, пад выглядам змагання супроць расійскай культуры, праводзілася нацдэмамі выразнае змаганне супроць советызацыі беларускай мовы, супроць уключэння ў слоўнік словатвораў, утвораных Кастрычніцкай рэвалюцыяй. Гэтых слоў не магла перанасіць ідэя буржуазнага “нацыянальнага адраджэння Беларусі”, якая патрабавала развіцця правапіса ў такім кірунку, які-б не дазволіў шырокім працоўным масам карыстацца роднаю беларускаю моваю”» [15, с. 24].

Увогуле заўвагі адносна беларускіх тэрмінаў і ўстойлівых юрыдычных формул М. В. Грэдынгера, як вядучы ў Беларусі цывіліст, пачынае мэтанакіравана ўключаць у свае публікацыі пасля выхаду ў 1930 г. з друку афіцыйнага выдання Грамадзянскага працэсуальнага, а ў 1932 г. Грамадзянскага кодэксаў БССР на беларускай мове, перакладзеных Народным камісарыятам юстыцыі. Ён лічыў, што такія заўвагі не з’яўляюцца толькі тэарэтычнымі разважанымі, а маюць надзвычай важнае практычнае значэнне, «бо якраз у гэтым напрамку навывчка становіцца другой натурою, і адзначаныя дрэнныя бакі могуць непрыкметна перайсці ў пераклад будучага адзінага кодэкса гаспадарчых законаў» [15, с. 34].

Прычыну недакладнасці або спрэчнасці некаторых беларускіх эквівалентаў правазнавец бачыць у тым, што «навукова-даследчыя працы па складанні беларускае праўнае тэрміналогіі пакуль ня скончаны, вынікі іх ва ўсякім разе не апублікаваны» [13, с. 78] і дадае, што яго выпраўленні «не прэтэндуюць на вычэрпваючае значэнне. Варта адзначыць толькі напрамак, у якім павінна весціся далейшае палепшанне выдання» [13, с. 80].

Меркаванні адносна беларускай юрыдычнай тэрміналогіі і ўстойлівых зваротаў змешчаны ў наступных публікацыях М. В. Грэдынгера: «Да пытання аб аўтэнтчнасці тэксту закона пры раўнапраўнасці дзвюх ці некалькіх моў» (1930), «Задачы кадыфікацыі ў галіне грамадзянскага працэсу і ГПК БССР» (1931), «Да дзесяцігоддзя Грамадзянскага кодэкса ў БССР» (1933), у «Дапаможніку па грамадзянскаму працэсу БССР» (1935).

Калі прааналізаваць і сістэматызаваць усе заўвагі, выказаныя адносна перакладу Грамадзянскага працэсуальнага кодэкса, то яны ў асноўным зводзіліся да наступнага:

«нядбайнасць» перакладу, якая «не мае асабліва шкодных вынікаў». Напрыклад, адзначаецца, што ў артыкуле 123 кодэкса слова *опасається* чамусьці перакладзена словам *лічыць*; у артыкуле 144 *вследствие* перакладзена словам *дзеля*;

«нявытрыманасць» тэрміналогіі, якая выявілася ў стракатай разнастайнасці выразаў «для азначэння адных і тых самых разуменняў». Непаслядоўнасць ва ўжыванні тэрмінаў М. В. Грэдынгера прызнае за самую шкодную з’яву для практычнага карыстання кодэксам. Напрыклад, слова *доказательство* амаль што не ўсюды ў кодэксе перакладзена словам *давад*, а ў артыкуле 147 – не *давад*, а *вывады*; тэрмін *допрос* у беларускай рэдакцыі звычайна перакладаецца як *допыт*, але ў артыкулах 207 і 211 «надта няўдалы тэрмін» *апытаньне*; рускае слова *взыскание* мае адпаведны зместу гэтага разумення беларускі эквівалент *спяганьне*, які выкарыстоўваўся ў папярэдніх заканадаўчых актах, аднак нягледзячы на гэта ў артыкуле 275 фігуруе *ўзысканьне*. Вялікую неаднастайнасць адзначае М. В. Грэдынгера ў перакладзе тэрміна *определение* (*азначэнне* і *паста нова*); цэлы калейдаскоп беларускіх адпаведнікаў выяўлены ім для слова *возбуждается* ў выразе *дело возбуждается* (*падаецца*, *падымаецца*, *узбуджаецца*, *пачынаецца*);

ужыванне замест усталяваных у папярэднім заканадаўстве тэрмінаў іншых, уведзеных Наркамюстам: замест *судовы збор* – *судовая мыта*, замест *даведка* – *спраўка*, замест *непаўналетнія* – *недалетнія*;

«неадпаведнасць выразу арыгінала і перакладу». Напрыклад, у артыкуле 118 арыгінальнага тэксту ГПК апошняе слова з выразу *суд, прызнавая дело достаточно выясненным, прекращает судопроизводство* перакладзена беларускім адпаведнікам *разбор*. Нельга прызнаць, што сэнс тэрмінаў *судопроизводство* і *разбор* супадае, адзначае М. В. Грэдынгер. У артыкуле 57 выраз *день нерабочий* перакладзены як *дзень адпачынку*, а гэта значна парушае сэнс нормы.

Падобныя заўвагі, якія займалі многія старонкі ў навуковых і навучальных працах М. В. Грэдынгера, сведчаць аб жывой цікавасці правазнаўца да беларускай юрыдычнай тэрміналогіі і яго актыўным удзеле ў яе ўдасканаленні.

К канцу 1930-х гг. палітыка беларусізацыі была згорнута, што істотна затармазіла выпрацоўку і развіццё тэрміналогіі і іншых лінгвістычных сродкаў мовы права.

Заклучэнне. Вывучэнне прац 1920–1930-х гг. спецыялістаў у галіне права, у якіх узнімаліся і вырашаліся праблемы выпрацоўкі юрыдычнай тэрміналогіі, дазволілі прыйсці да наступных вывадаў.

Па-першае, у стварэнні беларускай юрыдычнай тэрміналогіі ў 1920–1930-я гг. вядучая роля належала менавіта спецыялістам у галіне права, а не філолагам. Пры гэтым лінгвістычныя асновы мовы права закладвалі не толькі беларусы паводле паходжання. Частка запрошаных вядомых дарэвалюцыйных навукоўцаў-юрыстаў прыняла даволі актыўны ўдзел у беларусізацыі беларускай юрыдычнай навукі і адукацыі, што выявілася ў авалоданні імі беларускай мовай і яе выкарыстанні пры стварэнні навуковых прац, навучальных дапаможнікаў, у навучальным працэсе, у публічным абмеркаванні праблем фарміравання тэрміналогіі. Такое стаўленне да выкарыстання беларускай мовы ў прафесійнай сферы заслугоўвае асаблівай увагі і вартае пераймання сучаснымі беларускімі спецыялістамі ў галіне права.

Па-другое, як высветлілася ў працэсе ўкладання беларускай юрыдычнай тэрміналогіі, не ўсе прынцыпы, прапанаваныя Навукова-тэрміналагічнай камісіяй пры Наркамасветы БССР, былі прыдатнымі для рэалізацыі. Юрысты ў сваіх публікацыях указалі на іх недасканалыя бакі і выказалі прапановы па карэкціроўцы канцэпцыі стварэння навуковай тэрміналогіі. У прыватнасці, гэта датычыла немагчымасці шырокага выкарыстання сродкаў жывой беларускай мовы для тэрмінатворчых мэт, неабходнасці выкарыстання актуальнай старабеларускай юрыдычнай тэрміналогіі, а таксама недапушчальнасці адмаўлення ад тэрмінаў іншамоўнага паходжання, якія набылі міжнародны характар. Разам з тым, параўнанне поглядаў на прынцыпы стварэння тэрміналогіі, выказаных у працах 1926–1928-х гг. і ў пазнейшыя гады, паказвае іх зменлівы характар і залежнасць ад устаноў лінгвістычнай ідэалогіі ў краіне.

Па-трэцяе, вынікі вывучэння тэрмінатворчай дзейнасці правазнаўцаў 1920–1930-х гг. выходзяць за межы вызначэння іх укладу ў выпрацоўку і развіццё лінгвістычных сродкаў мовы права і адкрываюць магчымасць пераасэнсавання поглядаў на аснову фарміравання беларускай літаратурнай мовы новага перыяду. У мовазнаўстве пашырана традыцыйнае меркаванне, што гэтай асновай паслужыла жывая народная мова. Аднак такі пастулат карэліруе толькі з першым этапам новага перыяду гісторыі літаратурнай мовы – XIX стагоддзем, калі асноўнай сферай яе выкарыстання была мастацкая літаратура. Як паказала вывучэнне тэрмінатворчай дзейнасці 1920–1930-х гг., сродкі іншых стыляў літаратурнай мовы, у прыватнасці мовы права, у значнай меры грунтаваліся на традыцыйнай аснове.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Сенько, А. Лингвистическое обеспечение норм законодательства о языке судопроизводства / А. Сенько // Юстыцыя Беларусі. – 2012. – № 3. – С. 72–75.
2. Гуткоўскі, М. Беларуская праўная тэрміналогія / М. Гуткоўскі // Працы Беларус. дзярж. ун-ту. – 1927. – № 14–15. – С. 81–91.
3. Шаршун, В. А. Развитие классификации национального законодательства: исторический аспект [Электронный ресурс] / В. А. Шаршун // Проблемные вопросы теории и истории белорусской государственности : материалы круглого стола. – Минск, 2014. – Режим доступа: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/110411>. – Дата доступа: 30.11.2018.
4. Гуткоўскі, М. М. Сістэматычны паказчык (спроба сістэматыкі) заканадаўства Беларускай Сацыялістычнай Савецкай Рэспублікі за 1919–1928 гады з альфабэтна-прадметным паказчыкам і спісам чынных на 1 студзеня 1929 году законаў / М. М. Гуткоўскі. – Менск : Выд. Кіраўніцтва спраў СНК і Экан. нарады БССР, 1929. – 263 с.
5. Лёсік, А. У справе беларускай навуковай тэрміналогіі / А. Лёсік // Польша. – 1926. – № 1. – С. 142–147.

6. Кнорин, В. Г. Избранные статьи и речи / В. Г. Кнорин. – Минск : Беларусь, 1990. – 303 с.
7. Гаўзэ Файфель Ісакавіч // Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. / рэдкал.: Г. П. Пашкоў [і інш.]. – Мінск, 1997. – Т. 5 : Гальцы – Дагон. – С. 89.
8. Гаўзэ, Ф. Да пытання аб беларускай юрыдычнай тэрміналогіі / Ф. Гаўзэ // Вес. народ. камісарыяту юстыцыі БССР. – 1927. – № 1. – С. 23–25.
9. Партноў, А. Леў Акіншэвіч – гісторык украінскі і беларускі / А. Партноў // Беларус. гіст. агляд. – 1999. – Т. 6, сш. 1–2. – С. 248–255.
10. Окіншэвіч, Л. Да пытання пра беларускую юрыдычную тэрміналогію / Л. Окіншэвіч // Польшыя. – 1928. – № 4. – С. 187–195.
11. Саракавік, І. А. Некаторыя асаблівасці развіцця юрыдычнай навукі і адукацыі Беларусі ў міжваенны перыяд / І. А. Саракавік // Вісн. Нац. ун-ту “Львів. політэхніка”. Юрид. науки. – 2016. – № 837. – С. 345–356.
12. Саракавік, І. А. М. В. Грэдынгер – вядомы беларускі вучоны-цывіліст, выкладчык / І. А. Саракавік // Юстыцыя Беларусі. – 2015. – № 4. – С. 76–79.
13. Грэдынгер, М. Да пытання аб аўтэнтычнасці тэксту закона пры раўнапраўнасці дзвюх ці некалькіх моў / М. Грэдынгер // Працы Беларус. дзярж. ун-ту. – 1930. – № 25. – С. 77–90.
14. Ахремчык, Р. В. Гредингер Михаил Осипович [Электронный ресурс] / Р. В. Ахремчык, Е. А. Бондаренко, Т. М. Гончар // История НАН Беларуси в лицах. – 2015. – Режим доступа: <http://library.basnet.by/handle/csl/267>. – Дата доступа: 28.11.2018.
15. Грэдынгер, М. Да дзесяцігоддзя Грамадзянскага кодэкса ў БССР / М. Грэдынгер. – Менск : Выд-ва Беларус. акад. навук, 1933. – 76 с.
16. Кулеш, Г. І. Мова беларускага заканадаўства XX стагоддзя: генезіс і эвалюцыя / Г. І. Кулеш. – Мінск : БДУ, 2015. – 303 с.

References

1. Sen'ko A. Linguistic support of the norms of legislation on the language of legal proceedings. *Yustytsyya Belarusi* [Justice of Belarus], 2012, no. 3, pp. 72–75 (in Russian).
2. Gutkouski M. Belarussian legal terminology. *Pratsy Belaruskaga dzyarzhavnaga universiteta* [Work of the Belarussian State University], 1927, no. 14–15, pp. 81–91 (in Belarussian).
3. Sharshun V. A. Development of the classification of national legislation: the historical aspect. *Problemye voprosy teorii i istorii belorusskoi gosudarstvennosti : materialy kruglogo stola* [Problem questions of the theory and history of the Belarussian statehood: materials of a round table]. Minsk, 2014. Available at: <http://elib.bsu.by/handle/123456789/110411> (accessed 30.11.2018) (in Russian).
4. Gutkouski M. M. *Systematic index (attempt of systematics) of the legislation of the Belarussian Socialist Soviet Republic for 1919–1928 with an alphabetic subject index and a list of laws in effect on January 1, 1929*. Minsk, Publishing House of the Office of the Council of People's Commissars and the Economic Council of the BSSR, 1929. 263 p. (in Belarussian).
5. Lesik A. Regarding Belarussian scientific terminology. *Polymya* [Flame], 1926, no. 1, pp. 142–147 (in Belarussian).
6. Knorin V. G. *Selected articles and speeches*. Minsk, Belarus' Publ., 1990. 303 p. (in Russian).
7. Gauze Fayfel' Isakavich. *Belaruskaya entsyklopedyya. T. 5* [Belarussian encyclopedia. Vol. 5]. Minsk, 1997, pp. 89 (in Belarussian).
8. Gauze F. To the question of Belarussian legal terminology. *Vesti narodnaga komisaryyatu yustytsyi BSSR* [News of the People's Commissariat of Justice of the BSSR], 1927, no. 1, pp. 23–25 (in Belarussian).
9. Partnou A. Leo Akinshevich – Ukrainian and Belarussian historian. *Belaruskі gıstarychny aglyad = Belarussian Historical Review*, 1999, no. 1–2, pp. 248–255 (in Belarussian).
10. Okinshevich L. To the question of Belarussian legal terminology. *Polymya* [Flame], 1928, no. 4, pp. 187–195 (in Belarussian).
11. Sarakavik I. A. Some features of the development of legal science and education in Belarus in the interwar period. *Visnik Natsional'nogo universitetu "Lviv'ska politekhnikha". Yuridichni nauki = Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series of Legal Sciences*, 2016, no. 837, pp. 345–356 (in Belarussian).
12. Sarakavik I. A. Gredinger – famous Belarussian scientist, civilist, teacher. *Yustytsyya Belarusi* [Justice of Belarus], 2015, no. 4, pp. 76–79 (in Belarussian).
13. Gredynger M. To the question of the authenticity of the text of the law at equality of two or more languages. *Pratsy Belaruskaga dzyarzhavnaga universitetu* [Works of the Belarussian State University], 1930, no. 25, pp. 77–90 (in Belarussian).
14. Akhremchik R. V., Bondarenko E. A., Gonchar T. M. Gredinger Mihail Osipovich. *Istoriya NAN Belarusi v litsakh* [History of the National Academy of Sciences of Belarus in persons]. Available at: <http://library.basnet.by/handle/csl/267> (accessed 28.11.2018) (in Russian).
15. Gredynger M. *The decade of the civil code of the Byelorussian SSR*. Minsk, Publishing House of the Belarussian Academy of Sciences, 1933. 76 p. (in Belarussian).
16. Kulesh H. I. *Language Belarussian legislation of the twentieth century: genesis and evolution*. Minsk, Belarussian State University, 2015. 303 p. (in Belarussian).

Информация об авторе

Кулеш Анна Ивановна – доктор филологических наук, профессор. Белорусский государственный университет (ул. К. Маркса, 31, 220030, Минск, Республика Беларусь). E-mail: kulesh_bsu@tut.by

Information about the author

Hanna I. Kulesh – D. Sc. (Philol.), Professor. Belarussian State University (31 K. Marksa Str., Minsk 220030, Belarus). E-mail: kulesh_bsu@tut.by